

2 Karaktärisering av kyrkoanläggningen

2.1 Kyrkomiljön

Kyrkoanläggningen ligger någon kilometer nordöst om Rimbo samhälle. Kyrkan var länge ett tydligt centrum för socknen med skola, kyrkoherdeboställe och fattighus beläget intill, tidigare även tingshus och gästgiveri. Rimbo blev järnvägsknut vid 1800-talet slut och ett stort stationssamhälle växte fram vid sidan av det gamla sockencentrumet. I samhället fanns typiska industrier med anknytning till den omgivande landsbygden som bryggeri, mejeri, ångkvarn och ångsåg mm.

Kyrkoanläggningen är imponerande med den högresta senmedeltida gråstenskyrkan och en stor kyrkogård. Därtill finns klockstapel och gravkor från tidigt 1800-tal och ytterligare flera byggnader.

En äldre kyrka har funnits, antagligen en träkyrka byggd på 1200-talet som man dock inte har funnit några spår av.

2.2 Kyrkan

Rimbo kyrka är byggd i ett sammanhang vid 1400-talets slut och representerar tydligt den tidens kyrkobyggnadsideal med gotikens betoning på höjd och ljus förverkligade i en större landsortskyrka. Tegelslagningstekniken hade spritt sig i Sverige och typisk dekor i form av blindingar och mönstermurningar liksom valvslagning med konstfulla stjärnvalv var viktiga uttrycksmedel.

Rimbo kyrka är en salskyrka med vapenhus i sydväst och sakristia i nordöst. Murarna är av gråsten med gavelrösten av tegel samt i vapenhus och sakristia även muröverdelar. Tegelmurarna är regelbundet murade och med riklig ornering, särskilt i västra röstet. Kyrkan var helgad åt Sankt Andreas vilket bekräftas av andreaskors i långhusets och vapenhusets gavelrösten.

De höga branta taken är sedan 1920-talet täckta med skiffer. Takstolarna antas vara ursprungliga.

Kyrkan har tre ingångar, den ursprungliga i vapenhuset, en ingång i väster upptagen på 1670-talet som idag är huvudingång samt en liten dörr till sakristian upptagen 1903. Vapenhuset har i ytterportalen en tresprångig svagt spetsbågig omfattning och trädörr från 1745. Vapenhuset användes under tiden omkring 1670 – 1745 som gravkor och dess ytterportal var då igensatt. Portalen i tornet västvägg togs upp när vapenhuset sattes igen och består av en dubbelport och över denna ett runt fönster. Porten hade först halvrunt överstycke. 1745 kapades överstycket av och ett överljus monterades. Ett vindfång anordnades 1903, de yttre dörrarna flyttades ut och ett par innerdörrar i vikingastil sattes in.

Fönstren är svagt stickbågiga och fick sin nuvarande form 1856. Fönstren i söder har sin ursprungliga plats men har förstorats. Norra sidan saknade som brukligt ursprungligen fönster, det östra av dem togs upp på 1700-talet och det västra 1856. Fönstersnickerierna är från 1969, kopplade bågar med gröntonade antikglas. Korets fönster i öster sattes antagligen igen när altaruppsatsen tillkom 1645 men markerades sedan 1903 i muren och togs åter upp år 1969.

Vapenhuset har under långa perioder varit stängt mot långhuset, dels omkring 1670-1745, dels under perioden 1903 till omkring 1964 då det åter öppnades och en ny dörr sattes in i öppningen mot långhuset. Valvet är likt övriga valv slaget i samband med att byggnadsdelen uppfördes. Valvet är ett enkelt vitkalkat fyrdelat ribbvalv. Golvet är ett tegelgolv från 1903 med en äldre gravsten inlagd. En trädörr av hög ålder leder till den murade vindstrappan.

Om vapenhuset är ganska enkelt till sin karaktär är långhuset desto mer påkostat och rikt på detaljer som fångar ögat. Interiören kan sägas vara en komposition med inslag tillkomna vid i huvudsak tre-fyra olika perioder. Sitt nuvarande utseende fick kyrkorummet vid en omfattande renovering år 1903 ledd av Sigge Cronstedt även om vissa mindre förändringar gjorts vid senare renoveringar.

Långhusets tre valv har välvt i samband med att kyrkan byggdes och koret har målats i samband med detta. Det är inte känt om det påträffats kalkmålningar på andra ställen i kyrkan. Korvalvet och det mellersta valvet är stjärnvalv och det västra är ett åttadelat något enklare valv. Alla är slagna över förkroppningar i murarna utan de valvpelare som kännetecknar sekundära valv. I kortraveén finns målningar i valv och väggar som togs fram i samband med renoveringen 1903. Målningarna på väggarna var svårt skadade och det vi ser idag är till stor del rekonstruktioner gjorda av dekorationsmålaren E Dahl. I valvet var målningarna bättre bevarade och något mer försiktiga kompletteringar gjordes. Målningarna bär tydlig prägel av senmedeltidens motvilja mot odekorerade ytor. Övervägande är motiven hämtade från nya testamentet, mest anmärkningsvärda är de ovanliga motiven på norra väggen föreställande de sju katolska sakramenten. De två bakre travéernas valvribbor dekorerades 1903 med schablonmålade rankor.

Kyrkorummet upplevs som ovanligt praktfullt vilket till stor del beror på de påkostade snickerierna och ljusredskapen, bland dem altare, altaruppsats och predikstol. Ägarna till närliggande säteri Ekebyholm, framförallt familjen Horn, har starkt bidragit till kyrkans interiör genom många donationer i skilda tider. Bland dem märks de många inventarier som tillkom under 1600-talet, altare, predikstol, vapensköldar med mera.

Altaranordningen har en altaruppsats i kraftfull förgylld barock. Ett rikt skulpterat ramverk av trä omger tre oljemålningar, nederst Nattvarden och överst Herdarnas tillbedjan. Den största målningen, placerad i mitten, har ett katolskt motiv där Kristi blod strömmar ned i hans kyrka och blir till livets vatten. Motivet har ofrivilligt en anknytning till de målningar på korväggen som antagligen kalkades över ungefär samtidigt som altaruppsatsen tillkom. Altaruppsatsen antas vara tysk och ha kommit till Sverige genom Claes Christersson Horn under trettioåriga kriget. Idag står dessutom ett värdefullt sakramentskåp från 1300-talet i koret. Till altaranordningen har vid 1700-talets mitt fogats träskulpturer från ett medeltida altarskåp. Altaret är murat av tegel, exakt ålder är okänd. Den enkla altarringen i ljust grå ton med sparsam gulddekor i speglarna tillkom 1903 men öppnades upp i mitten vid renoveringen 1969 ledd av arkitekt Carl Erik Nohldén.

Predikstolen från 1648 hade redan ursprungligen riklig dekor med de fyra evangelisterna skulpterade i trä i fält på korgen. I samband med att predikstolen 1750 flyttades från södra till norra sidan av kyrkan kompletterades den med medeltida figurer i fältet närmast väggen och ovanpå ljudtaket. Antagligen kommer de från samma altarskåp som altaruppsatsens figurer.

Bänkinredningen avviker i form och kulör från övriga snickerier. De ljusstgrå öppna bänkarna i tidstypisk nygotik tillkom 1903. Sidorna från de gamla bänkarna från 1700-talet placerades som skärmar längs väggarna.

Orgel och orgelläktare har byggts om vid flera tillfällen men utseendet från 1780-talet har i stort behållits. Orgelfasadens pipor kröns uppåt av förgyllda urnor. Läktaren står på kraftiga urnformade pelare markerade i gyllengul kulör. Läktarbarriärens mittdel är kraftigt framspringande och markeras av den Hornska vapenskölden. Orgel och läktare är marmorerade i blått med gulbruna speglar på läktarbarriären. Nuvarande orgelverk är byggt 1976. Även flera stora malmkronor och ljusplåtar, flertalet från 1600-talet bidrar till kyrkorummets uttryck liksom de många vapensköldarna.

Sakristian har ett fyrdelat vitkalkat valv liknande vapenhusets och är liksom övriga valv i kyrkan slaget i samband med att den uppfördes. Fönstret mot öster har förstörats flera gånger. Dörren mellan långhus och sakristia har en trespråkig rundbågig portal mot vapenhuset. Omfattningen murades om på 1800-talet och dörrbladet plåtkläddes men portalen behöll sin äldre form.

2.3 Kyrkogården

Kyrkogården är utökad flera gånger under 1900-talet och bildar ett närmast labyrintartat landskap avdelat av gråstensmurar och häckar klippta i jämn höjd med murarna. På norra sidan löper muren tätt intill kyrkan och ger en fingervisning om ett äldre utseende med kyrkogård som löpte tätt intill kyrkan. Kyrkogården utvidgades första gången på 1920-talet enligt förslag av arkitekt M Wernstedt. Denne har även gjort flera andra kyrkogårdsutvidgningar vid kyrkor i trakten vid denna tid. Muren mot söder och väster togs ned vid denna utvidgning, mot norr och öster är gråstensmurar av hög ålder. Nästa utvidgning skedde åt söder på 1950-talet enligt ritningar av Åke Porne. Den senaste utvidgningen gjordes västerut år 2002. Utvidgningen ritades av Markkonsulter AB i Uppsala och har en friare plan än tidigare kvartersindelade kyrkogårdar, omkring halva ytan omfattar en minneslund. I söder gränsar kyrkoanläggningen mot åkermark vilket ger en värdefull öppenhet åt området.

Den äldsta kyrkogårdsdelen har ett stort bestånd av äldre lövträd. Det finns ett stort antal gravar från tidigt 1900-tal, däremot endast enstaka från 1800-talet eller äldre. Gångarna är mestadels grustäckta.

I nordväst finns även ett anspråkslöst men omsorgsfullt utformat bårhus som idag nästan helt är övervuxet av fasadväxter. Bårhuset är byggt omkring 1960 liksom flera andra bårhus i pastoratet och har putsad fasad och kopparklätt tak.

2.4 Klockstapeln

Klockstapeln är byggd över huvudingången till kyrkogården. Två massiva murade stempelare bildar fundament åt klockstapeln som ovan dessa är byggd i trä i två våningar. Över klockvåningen står en firsidig lanternin krönt av ett förgyllt kors. Takfallen är täckta med falsade plåttak. Klockstapeln är utvändigt helt klädd med gråmålad locklistpanel, även stenfoten. Klockvåningen har tre ljudluckor åt alla väderstreck och det finns tre klockor gjutna år 1644, 1656 och 1869.

De många särpräglade klockstaplarna och klocktornen vid kyrkor i trakten, alla uppförda under en ganska begränsad period under slutet av 1700-talet och 1800-talets början, är en intressant lokal företeelse med få motsvarigheter.

2.5 Gravkor

År 1805 lät Claes Horn, död 1823, bygga ett utpräglat klassicistiskt gravkor sydväst om kyrkan, antagligen ritat av Olof Tempelman. Gravkoret är nästan opropotionerligt högt och har en markerad gavel med putsrustik över vilket vilar ett tympanonfält med tandsnittsdekor. På det flacka sadeltaket står en takryttare med tälttak, takryttaren går i det närmaste i liv med gravkorets nedre del. Porten är en hög plåtklädd dubbeldörr och över dörren liksom på långsidorna finns lunettfönster.

2.6 Uthus

I sydväst finns en särpräglad uthusbyggnad som idag fungerar som redskapbod mm för kyrkogårdsskötseln. Uthuset har rödfärgad stående locklistpanel och tak täckt med skiffer. Långsidan mot kyrkogården har en pelargång buren av fyra runda träpelare. Det nyklassicistiska formspråket antyder att uthuset är byggt under 1700-talets slut eller 1800-talets första årtionden.

2.7 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Rimbo kyrka är intressant på flera sätt. Byggnadsstommen är i stort oförändrad sedan kyrkan uppfördes under 1400-talets sista årtionden och exteriören ger därigenom en tydlig bild av hur många de många kyrkor som byggdes under denna tid ursprungligen såg ut. Interiören är imponerande med en mångfald av intryck. Snickerier och konstföremål som altaranordning, predikstol, orgel och orgelläktare med flera är ovanligt formrika och påkostade vilket ger stora upplevelsevärden. Kalkmålningarna i koret är hårt restaurerade vilket minskar deras historiska dokumentvärde men bjuder stora upplevelsevärden genom uttrycket i det yttäckande målningssättet. Kyrkogården är omfattande och samtidigt överskådlig och mångfacetterad med sina många utvidgningar. Gravkoret är ett renodlat exempel på klassicistisk arkitektur från tidigt 1800-tal. Klockstapeln har byggnadshistoriskt och lokalhistoriskt värde genom att vara en särpräglad lösning som uppstått i ett lokalt sammanhang vid flera kyrkoanläggningar i bygden.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkoanläggningen och byggnaderna

- Kyrkan är byggd i ett sammanhang. Även tegelribbvalv och korets kalkmålningar är tillkomna samtidigt med resten av kyrkobygget och kyrkan är därigenom ett enhetligt och tydligt exempel på sin tids kyrkobyggnadsideal.
- Kalkmålningarna är visserligen hårt restaurerade men ändå intressanta genom motiv och utförande, särskilt sviten med de sju sakramenten.
- Kyrkan har även flera intressanta medeltida träskulpturer.
- Interiören är ovanligt påkostad. Barockinredning som altaranordning och predikstol av den höga klass som finns i Rimbo kyrka är ovanligt och värdefullt.
- Orgel och orgelläktare är särpräglade och ovanligt påkostade för en landsortskyrka.
- Klockstapeln är en av flera särpräglade klockstaplar med liknande byggnadssätt i trakten.

-Kyrkogården är imponerande med sin storlek och många utbyggnadsskeden. Att häckar och stenmurar hålls jämnhöga bidrar till överskådlighet och utblick över den vidsträckta ytan.

2.8 Källor, litteratur och övriga uppgifter

-Wilcke-Lindqvist, Ingeborg. Sveriges kyrkor, Uppland Band V halvband 1. 1958

-Hagman, Svante. Rimbo kyrka. Upplands kyrkor 89A, 1992

-Topografiskt arkiv, Riksantikvarieämbetet RAÄ och Kungliga byggnadsstyrelsen K-byrån, KBN